

Aleksandra Bagińska-Masiota

SWPS Uniwersytet Humanistycznospołeczny w Poznaniu

ORCID: 0000-0002-8354-4366

abagienska-masiota@swps.edu.pl

Zezwolenie na rozpowszechnianie wizerunku małoletniego

STRESZCZENIE

W artykule autorka analizuje charakter prawny zezwolenia na rozpowszechnianie wizerunku małoletnich o ograniczonej zdolności do czynności prawnych i tych, których cechuje całkowity brak zdolności do czynności prawnych, w oparciu o uregulowania: ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, Kodeksu cywilnego oraz Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. W oparciu o przepisy Kodeksu cywilnego autorka kwalifikuje zezwolenie do czynności prawnych jednostronnych i upoważniających oraz wskazuje na odrębności odnoszące się do zezwolenia na rozpowszechnianie wizerunku wynikające z różnego wieku małoletnich. Małoletni, którzy nie ukończyli 13. roku życia, nie mogą samodzielnie udzielać zezwolenia na rozpowszechnianie wizerunku, a udzielenie zezwolenia powinno być kwalifikowane do tzw. istotnych spraw dziecka, o których powinni decydować rodzice. Małoletni o ograniczonej zdolności do czynności prawnych mogą samodzielnie zezwalać na rozpowszechnianie wizerunku, lecz powinni w tej mierze zasięgnąć niewiążącej opinii rodziców.

Słowa kluczowe: wizerunek; zezwolenie na rozpowszechnianie wizerunku; małoletni; ograniczona zdolność do czynności prawnych; brak zdolności do czynności prawnych

WPROWADZENIE

Problematyka zezwolenia na rozpowszechnianie wizerunku małoletniego związana jest z szeregiem problemów natury prawnej. Kodeks cywilny odmiennie kształtuje zakres zdolności do czynności prawnych, w tym składanie ważnych oświadczeń woli przez małoletnich, którzy nie ukończyli 13 lat i tych, którzy skończyli 13 lat, ale nie są jeszcze pełnoletni. W przypadku pierwszej grupy czynności prawne dokonane samodzielnie są co do zasady nieważne. Odnośnie do małoletnich o ograniczonej zdolności do czynności prawnych Kodeks cywilny wprowadza następujące rozwiązania: wskazuje na pewne rodzaje czynności, których małoletni nie mogą ważne dokonać, ustanawia specjalny system kontroli nad dokonywaniem przez nich pewnych czynności prawnych lub daje małoletnim pełną kompetencję do dokonywania pozostałych czynności prawnych.

W niniejszym artykule autorka analizuje problematykę zezwolenia na rozpowszechnianie wizerunku w odniesieniu do wskazanych wyżej dwóch kategorii małoletnich. Rozważania o charakterze prawnym zezwolenia zostały poprzedzone syntetycznym przedstawieniem poglądów doktryny i orzecznictwa definiujących wizerunek oraz omówieniem zasad rządzących rozpowszechnianiem wizerunku. W kontekście małoletnich o ograniczonej zdolności do czynności prawnych celem autorki było udzielenie odpowiedzi na pytanie, w jakim zakresie mogą oni swobodnie decydować o rozpowszechnianiu wizerunku. Jeżeli chodzi o małoletnich z brakiem zdolności do czynności prawnych, autorka zastanawia się, czy udzielenie zezwolenia można zaliczyć do tzw. istotnych spraw dziecka, o których rodzice powinni rozstrzygać wspólnie. W celu odpowiedzi na wskazane wyżej pytania dokonano analizy dogmatyczno-prawnej przepisów w oparciu o ustawę o prawie autorskim i prawach pokrewnych, Kodeks cywilny oraz Kodeks rodzinny i opiekuńczy.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

Problematyka wizerunku małoletniego była podejmowana w literaturze przedmiotu. Na uwagę zasługują w szczególności publikacje odnoszące się do wyjątków od konieczności uzyskania zezwolenia na rozpowszechnianie, m.in. *Dziecko w świetle fleszy – problematyka prawna ochrony dóbr osobistych*¹ oraz *Rozpowszechnianie wizerunku małoletniego na podstawie art. 81 ust. 2 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*². W pierwszym z nich autorka dokonała analizy problematyki rozpowszechniania wizerunku małoletniego modela, a w drugim odniosła się do wizerunku małoletnich dzieci celebrytów w prasie kolorowej. Problematykę wizerunku dziecka podjęła także częściowo J. Haberko w artykule *Udostępnianie i publikowanie wizerunku nasciturusa, noworodka i małego dziecka w świetle zasady dobra dziecka*³ oraz E. Ferenc-Szydełko w pracy *Wizerunek dziecka jako dobro prawnie chronione. Wybrane zagadnienia*⁴. We wskazanych opracowaniach problematyka wizerunku małoletniego nie została jednak poddana wyczerpującej analizie, co pozwala autorce niniejszego artykułu podjąć próbę dalszej analizy tematu, w tym udzielenia odpowiedzi na wcześniej postawione pytania.

Stosunkowo obszerna jest literatura cywilistyczna na temat charakteru prawnego zezwolenia. W prawie cywilnym pojęcie zezwolenia budzi istotne kontrowersje. Część przedstawicieli doktryny stoi na stanowisku, że zezwolenie jest jednostronną czynnością prawną o charakterze upoważniającym⁵, inni zaś wskazują, że stanowi czynność podobną do oświadczenia woli – zgodę⁶. Zdaniem autorki zezwolenie należy do pierwszej wskazanej kategorii czynności, co rodzi określone w artykule konsekwencje prawne.

W tytule autorka posługuje się sformułowaniem „małoletni” na określenie podmiotu prawa cywilnego – osoby fizycznej, którym jest człowiek od momentu narodzin aż do uzyskania pełnoletności. Autorka świadomie nie posługuje się sformułowaniem „dziecko”. Termin ten definiuje Konwencja o prawach dziecka⁷, lecz mało precyzyjnie, dlatego część przed-

¹ Zob. m.in. A. Sydor, *Dziecko w świetle fleszy – problematyka prawna ochrony dóbr osobistych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Wynalazczości i Ochrony Własności Intelektualnej” 2013, nr 121, s. 85–104.

² A. Sydor-Zielińska, *Rozpowszechnianie wizerunku małoletniego na podstawie art. 81 ust. 2 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Wynalazczości i Ochrony Własności Intelektualnej” 2017, nr 4, s. 79–92.

³ J. Haberko, *Udostępnianie i publikowanie wizerunku nasciturusa, noworodka i małego dziecka w świetle zasady dobra dziecka*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2013, nr 3, s. 59–70.

⁴ E. Ferenc-Szydełko, *Wizerunek dziecka jako dobro prawnie chronione. Wybrane zagadnienia*, [w:] *Księga jubileuszowa prof. dr. hab. Tadeusza Smoczyńskiego*, red. M. Andrzejewski, Poznań–Szczecin 2008, s. 18–26.

⁵ Tak m.in. S. Grzybowski, *Ochrona dóbr osobistych według przepisów ogólnych prawa cywilnego*, Warszawa 1957, s. 122; K. Stefaniuk, *Naruszenie prawa do wizerunku przez rozpowszechnianie podobizny*, „Państwo i Prawo” 1970, z. 1, s. 67; Z. Banaszczyk, *Zgoda uszkodzowanego jako okoliczność wyłączająca bezprawność (w świetle odpowiedzialności deliktowej za czyn własny na zasadzie winy)*, Warszawa 1984, s. 83; P. Sobolewski, *Art. 24, nr 20*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1: *Część ogólna. Przepisy wprowadzające Kodeks cywilny. Prawo o notariacie (art. 79–95 i 96–99)*, red. K. Osajda, Warszawa 2018.

⁶ Zwolennikami drugiego poglądu są m.in. P. Ślęzak, *Umowy w zakresie współczesnych sztuk wizualnych*, Warszawa 2015, s. 434; A. Szpunar, *Zgoda uprawnionego w zakresie ochrony dóbr osobistych*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1990, nr 1, s. 41; A. Matlak, *Cywilnoprawna ochrona wizerunku*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2004, nr 2, s. 338.

⁷ Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. 1991, nr 120, poz. 526).

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

stawicieli doktryny stoi na stanowisku, że swoim zakresem obejmuje ono także plód⁸. W rozumieniu Konwencji dziecko oznacza bowiem każdą istotę ludzką w wieku poniżej 18 lat, chyba że zgodnie z prawem odnoszącym się do dziecka uzyska ono wcześniej pełnoletność (art. 1).

Nie ulega wątpliwości, że Konwencja jest gwarantem przestrzegania przez Polskę oraz jej obywateli praw przyznanych małoletnim⁹. Gwarantuje ona dziecku m.in. prawo do ochrony życia prywatnego, zakazując bezprawnej lub arbitralnej ingerencji w sferę życia prywatnego, rodzinnego, domowego, korespondencję, honor i reputację dziecka (art. 16). Naruszenie tych praw podlega w polskim porządku prawnym przepisom o ochronie dóbr osobistych z Kodeksu cywilnego. Odrębną kwestią jest natomiast ochrona sfery prywatności dziecka w jego stosunkach z rodzicami. Możliwe w tej mierze nadużycia powinny podlegać kontroli i ocenie sądu opiekuńczego. W przypadkach skrajnych nie można także wykluczyć możliwości wytoczenia powództwa przez prokuratora przeciwko jednemu lub obojgu rodzicom w celu ochrony dobra osobistego dziecka¹⁰. Omówienie tych zagadnień znajduje się jednak poza zakresem przedmiotowym artykułu.

POJĘCIE WIZERUNKU

Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych nie formułuje normatywnej definicji wizerunku, posługuje się jedynie sformułowaniem zawartym w art. 81 prawa autorskiego: „Rozpowszechnienie wizerunku wymaga zezwolenia osoby na nim przedstawionej”¹¹. Fragment ten sugeruje, że pojęcie wizerunku należy utożsamiać z portretem – obrazem, czyli utworem z punktu widzenia prawa autorskiego, w którym utrwalono wizerunek określonej osoby. W praktyce jednak nie każdy wizerunek jest zawarty w utworze (np. zdjęcia paszportowe wykonane w automacie) oraz nie każdy portret (utwór) przedstawia rzeczywistą osobę.

Powszechnie przyjmuje się, że wizerunek nie musi zostać utrwalony, lecz może przybrać formę ulotną (np. w postaci emisji nadawanego na żywo programu telewizyjnego), oraz że wyłącznym środkiem komunikacji wizerunku są środki wizualne. Ujęcie to wyklucza ochronę na gruncie prawa autorskiego tzw. wizerunku piśmienniczego, rozumianego jako mniej lub bardziej wierny opis osoby przedstawiony w formie literackiej, samego imienia i nazwiska oraz tzw. wizerunku audialnego (głosu człowieka). Dobra te mogą być chronione m.in. za pomocą konstrukcji dóbr osobistych¹².

Na gruncie art. 81 pr. aut. pojęcie wizerunku jako dobra niematerialnego związane jest wyłącznie z osobą fizyczną. Tym samym ma ono węższe znaczenie niż w języku potocznym. Ponadto należy zauważyć, że cywilistyczna konstrukcja dóbr osobistych obejmuje swoim

⁸ T. Smoczyński, *Pojęcie i status osobowy dziecka w świetle Konwencji o prawach dziecka i prawa polskiego*, „Państwo i Prawo” 1991, z. 4, s. 48; P. Jaros, *Definicja dziecka*, [w:] *Konwencja o prawach dziecka. Wybór zagadnień (artykuły, komentarze)*, Warszawa 2015, s. 53.

⁹ Tak też: T. Smoczyński, *op. cit.*, s. 50; P. Jaros, *op. cit.*, s. 55.

¹⁰ T. Smoczyński, *op. cit.*, s. 55.

¹¹ Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (t.j. Dz.U. 2018, poz. 1191 ze zm.), dalej jako: pr. aut.

¹² Szerzej zob. J. Balcarczyk, *Prawo do głosu – zarys problematyki*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Wynalazczości i Ochrony Własności Intelektualnej” 2010, nr 2, s. 115–126.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

zakresem również wizerunek osób prawnych lub/i jednostek organizacyjnych nieposiadających osobowości prawnej, ujmowany jako renoma lub dobre imię.

Doktryna i orzecznictwo podejmują próby zdefiniowania pojęcia, nadając mu wielorakie znaczenia. Wspólnym elementem tych definicji jest stwierdzenie, że wizerunek to prezentacja umożliwiająca rozpoznanie osoby fizycznej, przy czym widoczna jest różnica w poglądach dotycząca zakresu rozpoznawalności. Niektórzy twierdzą, że możliwość identyfikacji (a tym samym ochrony na podstawie art. 81 pr. aut.) powinna mieć charakter uniwersalny¹³, a inni – ograniczony do pewnej grupy¹⁴.

Różnice dotyczą także zakresu pojęcia wizerunku. Część przedstawicieli doktryny stoi na stanowisku szerokiego rozumienia pojęcia, odwołującego się do istoty dóbr osobistych z Kodeksu cywilnego, obejmującego swoim zakresem wizualne przedstawienie lub nawet zasugerowanie konkretnej osoby w postaci chociażby rekwizytów lub skojarzeń z nią związanych. Przedstawiciele tego nurtu utożsamiają pojęcie wizerunku z wyglądem człowieka rozumianym jako zespół cech składający się na zewnętrzną postać, inni zaś jedynie z taką podobizną, która pozwala na identyfikację człowieka co do tożsamości, czyli w istocie z jego obrazem, podobizną. Rozróżnienie to może mieć duże znaczenie w przypadku wizerunku małoletnich, o czym autorka pisze w dalszej części artykułu.

Nie jest uzasadnione w niniejszym opracowaniu przytaczanie wszystkich definicji na temat wizerunku, które pojawiły się w doktrynie¹⁵. Przykładowo można wskazać, że J. Błęszyński twierdzi, iż wizerunek to „wizualne ukazanie osoby, a więc zespołu charakterystycznych cech fizycznych osoby pozwalających na uzyskanie wyobrażenia o jej wyglądzie”¹⁶. Do cech fizycznych człowieka odwołuje się też J. Balcarczyk, która pod pojęciem wizerunku rozumie „rysy twarzy lub znamiona sylwetki, względnie inne cechy fizyczne człowieka pozwalające na jego identyfikację, stwarzające poczucie tożsamości i niepowtarzalności, określające osobistość człowieka”¹⁷.

J. Barta i R. Markiewicz definiują wizerunek jako „wytwór niematerialny, który za pomocą środków plastycznych przedstawia rozpoznawalną podobiznę danej osoby (lub danych osób). Wizerunek utrwalony może być przez malarski portret, rysunek, fotografię”¹⁸. Autorzy uznają, że także „maska artystyczna (służąca prezentowaniu innej postaci, sztucznie wykreowany wizerunek artystyczny), jeśli równocześnie – co jest regułą – umożliwia odbiorcom identyfikację osoby kreującej tę postać, może być uznana za wizerunek”¹⁹.

¹³ T. Grzeszczak, *Prawo do wizerunku i prawo adresata do korespondencji*, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 13: *Prawo autorskie*, red. J. Barta, Warszawa 2017, s. 673–675; *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, red. D. Flisak, Warszawa 2015, s. 1141–1143. Zob. także: wyrok SN z dnia 27 lutego 2003 r., IV CKN 1819/00, „Biuletyn Izby Cywilnej Sądu Najwyższego” 2003, nr 10.

¹⁴ P. Ślęzak, *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, Warszawa 2017, s. 555; J. Sieńczyło-Chlabicz, *Przedmiot, podmiot i charakter prawa do wizerunku*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2003, nr 8, s. 20. Zob. także: wyrok SA w Warszawie z dnia 7 lipca 2012 r., I ACa 612/12, LEX nr 1281102.

¹⁵ Czynią to w sposób pełny m.in. J. Sieńczyło-Chlabicz, J. Banasiuk, *Cywilnoprawna ochrona wizerunku osób powszechnie znanych w dobie komercjalizacji dóbr osobistych*, Warszawa 2014, s. 75–81.

¹⁶ J. Błęszyński, *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z 27 lutego 2003 roku, IVCKN 1819/00*, „Orzecznictwo Sądów Powszechnych” 2004, nr 6, poz. 75, s. 320.

¹⁷ J. Balcarczyk, *Prawo do wizerunku i jego komercjalizacja*, Warszawa 2009, s. 86.

¹⁸ *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, red. J. Barta, R. Markiewicz, Warszawa 2011, s. 519.

¹⁹ *Ibidem*.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

Inaczej zdefiniował wizerunek P. Ślęzak, wskazując: „[...] wizerunek, np. fotografia, pozwala na jednoznaczną identyfikację osoby, nawet jeżeli przedstawia określone »elementy cielesności«, czyli np. fragment ciała, postać z tyłu”²⁰. Wydaje się, iż podobne poglądy w tej mierze ma J. Sieńczyło-Chlabicz, która twierdzi: „Rozpoznawalność osoby stanowi podstawowy warunek przyznania w danym zakresie ochrony, jak również podstawowe kryterium badania, czy doszło do naruszenia wizerunku. Najistotniejsze jest wrażenie, jakie na odbiorcy wywiera dana fotografia, a mianowicie wskazanie, że odbiorca widzi wizerunek konkretnej osoby”²¹.

W podobnym duchu wypowiedział się Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 25 maja 2004 r., stwierdzając: „Wizerunek poza dostrzegalnymi dla otoczenia cechami fizycznymi, tworzącymi wygląd danej jednostki i pozwalającymi – jak się określa – na jej identyfikację wśród ludzi może obejmować dodatkowe utrwalone elementy związane z wykonywanym zawodem, jak charakteryzacja, ubiór, sposób poruszania się i kontaktowania z otoczeniem”²².

W kontekście wizerunku małoletnich, w szczególności tych jeszcze nieposiadających ograniczonej zdolności do czynności prawnych, trudno mówić o możliwości zastosowania kryteriów oceny rozpoznawalności w sposób analogiczny do osób dorosłych. Najczęściej tożsamość małoletnich, charakteryzujących się brakiem choćby ograniczonej zdolności do czynności prawnych, ustala się za pomocą indywidualnych rysów twarzy (a nawet cech niezwiązanych z wizerunkiem, takich jak np. odcisk linii papilarnych), rzadziej na podstawie innych danych, tzw. nabytych czy wypracowanych (np. styl ubierania, charakteryzacja itd.). Tym samym wizerunek, do którego przysługuje uprawnionemu (małemu dziecku) określone prawo podmiotowe, powinien być traktowany raczej jako obraz/podobizna tegoż, pozwalający na jego identyfikację co do tożsamości, nawet w określonym wąskim środowisku. Natomiast w przypadku małoletnich mających ograniczoną zdolność do czynności prawnych sposób definiowania wizerunku może być zbliżony do osób dorosłych, przy czym może zawierać także dodatkowe elementy (jak np. stylizacja ubioru lub fryzury).

ZASADY ODNOSZĄCE SIĘ DO ROZPOWSZECHNIANIA WIZERUNKU

Zezwolenie jest warunkiem legalnego rozpowszechniania wizerunku. Stanowi o tym art. 81 ust. 1 zdanie pierwsze pr. aut. Sąd Apelacyjny w Krakowie w wyroku z dnia 20 lipca 2004 r. wskazuje: „Rozpowszechnianie wizerunku wymaga zezwolenia osoby na nim przedstawionej. W praktyce oznacza to konieczność uzyskania pozwolenia (zgody) od osoby, której wizerunek ma zostać rozpowszechniony, na jego publiczne udostępnienie (zob. art. 6 ust. 1 pkt 3 pr. aut.) np. w reklamie internetowej, w filmie na YouTube. Za publiczne udostępnienie uznaje się także zamieszczenie na stronie portalu internetowego tzw. głębokiego linku umożliwiającego otwarcie witryny, na której znajdują się wizerunki osób”²³.

²⁰ P. Ślęzak, *Ustawa o prawie autorskim...*, s. 555.

²¹ J. Sieńczyło-Chlabicz, *Rozpowszechnianie wizerunku osób powszechnie znanych*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2003, nr 9, s. 34.

²² II CK 330/03, „Biuletyn Sądu Najwyższego” 2004, nr 11, s. 10.

²³ I ACa 564/04, LEX nr 142138.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

W doktrynie i orzecznictwie akcentuje się, że zezwolenie na rozpowszechnianie wizerunku nie może budzić wątpliwości, zatem zezwolenie na rozpowszechnianie musi być niewątpliwe²⁴, szczególnie w przypadku wykorzystania wizerunku w reklamie²⁵. Dopuszcza się jednak rekonstrukcję woli strony na podstawie okoliczności towarzyszących domniemanemu zezwoleniu lub analizy poszczególnych elementów stanu faktycznego²⁶. Ujęcie prezentowane w orzecznictwie jest zgodne z kodeksową definicją oświadczeń woli zawartą w art. 60 k.c. w brzmieniu: „Z zastrzeżeniem wyjątków w ustawie przewidzianych, wola osoby dokonującej czynności prawnej może być wyrażona przez każde zachowanie się tej osoby, które ujawnia jej wolę w sposób dostateczny, w tym również przez ujawnienie tej woli w postaci elektronicznej (oświadczenie woli)”²⁷. Tym samym każdy spowodowany przez kogoś dostrzegalny układ rzeczy lub zjawisko, jeśli w świetle przyjętych reguł znaczeniowych przejawia decyzję o wywołaniu określonych skutków, może być uznany za udzielenie zezwolenia. Istotnymi elementami zezwolenia są więc: rzeczywisty zamiar wywołania skutków prawnych po stronie zezwalającego, możliwość ustalenia przez odbiorcę sensu złożonego oświadczenia oraz swoboda w momencie składania oświadczenia woli²⁸.

W praktyce profesjonalnego obrotu wizerunkiem postuluje się – z uwagi na wartość dowodową – pisemne uzyskanie zezwolenia na rozpowszechnianie wizerunku ze wskazaniem jego zakresu.

W literaturze podkreśla się, że decyzja o rozpowszechnianiu wizerunku powinna być związana z pełną świadomością portretowanego co do przyszłej formy przedstawienia jego wizerunku, miejsca i czasu publikacji, zestawienia z innymi wizerunkami, towarzyszącego komentarza lub reklamowego wykorzystania wizerunku²⁹. W ostatniej ze wskazanych sytuacji zezwolenie na rozpowszechnianie wizerunku jest udzielane co do zasady na rzecz konkretnego podmiotu, a ponowne wykorzystanie wizerunku przez inny podmiot wymaga dalszych zezwoleń³⁰. Należy podzielić pogląd P. Ślęzaka, według którego „klauzule umowne, w których model lub modelka zgadza się na wykonanie i rozpowszechnianie wizerunku, »w ogóle« uznać należy za sprzeczne z ustawą, a w konsekwencji objęte sankcją nieważności bezwzględnej” (art. 58 k.c.)³¹.

Zezwolenie na rozpowszechnianie powinno być udzielone najpóźniej przed samym aktem rozpowszechnienia. Można je cofnąć, ale z reguły najpóźniej do czasu upublicznienia wizerunku. W przypadkach szczególnych rozpowszechniania wizerunku (np. w utworach audiowizualnych) cofnięcie zgody musi wiązać się z precyzyjnym wskazaniem przyczyny (np. naruszeniem dobra osobistego w postaci dobrego imienia).

Rozpowszechnianie wizerunku małoletniego, a co za tym idzie składanie oświadczeń woli w tym przedmiocie, podlega rygorom nie tylko Kodeksu cywilnego, lecz także Kodeksu

²⁴ Zob. wyrok SA w Warszawie z dnia 12 lutego 1998 r., I ACa 1044/97, LEX nr 81433.

²⁵ Zob. wyrok SA w Gdańsku z dnia 25 października 2012 r., V ACa 814/12, LEX nr 1305947.

²⁶ Zob. w szczególności: wyrok SA w Warszawie z dnia 3 września 1997 r., I ACa 148/97, LEX nr 32440; wyrok SA w Warszawie z dnia 17 lipca 2009 r., VI ACa 5/09, „Monitor Prawniczy” 2011, nr 5, s. 278.

²⁷ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. 2018, poz. 1025 ze zm.), dalej jako: k.c.

²⁸ Szerzej: Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 1994, s. 192–193.

²⁹ J. Barta, R. Markiewicz, [w:] *Media a dobra osobiste*, red. J. Barta, R. Markiewicz, Warszawa 2009, s. 108.

³⁰ Zob. wyrok SN z dnia 27 września 2013 r., I CSK 739/12, LEX nr 1415494.

³¹ P. Ślęzak, *Prawo autorskie. Wzory umów z komentarzem*, Warszawa 2015, s. 556.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

rodzinnego i opiekuńczego z racji pozostawania małoletnich pod pieczę rodzicielską do ukończenia 18. roku życia.

Od zasady konieczności uzyskania zezwolenia na legalne rozpowszechnienie wizerunku ustawa przewiduje trzy wyjątki. Omówienie ich w sposób pełny wykracza poza zakres badawczy niniejszego opracowania, autorka ograniczy się więc jedynie do skrótowego zarysowania problematyki, bez wchodzenia w zawiłości związane z osobami małoletnimi.

Pierwszy z wyjątków dotyczy sytuacji zapłaty wynagrodzenia za pozowanie przy braku sprzeciwu na rozpowszechnianie (zob. art. 81 ust. 1 zdanie drugie pr. aut.). Użyte w artykule pojęcie „pozowanie” wskazuje, że przepis odnosi się do profesjonalnego utrwalania wizerunku. Oznacza to, że jeśli model otrzymał pełne wynagrodzenie z tytułu utrwalenia swojego wizerunku, domniemywa się udzielenie zezwolenia na jego wykorzystanie (rozpowszechnianie). Sprzeciw w sytuacji przyjęcia wynagrodzenia powinien być wyrażony w sposób jasny i niebudzący wątpliwości, najpóźniej w momencie przyjęcia zapłaty. Należy zwrócić uwagę, że zapis ten przenosi na modela w razie sporu ciężar wykazania nieudzielenia zgody na rozpowszechnianie wizerunku (lub na określony sposób jego wykorzystania) mimo otrzymania zapłaty.

Drugi wyjątek od zasady konieczności uzyskania zezwolenia na rozpowszechnianie dotyczy utrwalania wizerunku osób powszechnie znanych w związku z pełnieniem funkcji publicznych, w szczególności politycznych, społecznych, zawodowych (zob. art. 81 ust. 2 pkt 1). *Ratio legis* tego przepisu leży w umożliwieniu (w szczególności prasie) rozpowszechniania informacji o wydarzeniach politycznych, gospodarczych, kulturalnych, sportowych, co w praktyce wyłącza możliwość wykorzystywania bez zgody zainteresowanego jego wizerunku m.in. na pocztówkach, w kalendarzach czy działalności reklamowej³².

Najwięcej kontrowersji przy interpretacji tego wyjątku budzi sformułowanie „osoba powszechnie znana”. Orzecznictwo i doktryna prawa autorskiego wypracowały w tej mierze pewne zasady. Bycie znanym „powszechnie” oznacza sytuację, kiedy wiedza o istnieniu danej osoby obiektywnie istnieje w przestrzeni publicznej. Sytuacja ta dotyczy przede wszystkim aktorów, piosenkarzy, polityków, osób prowadzących działalność gospodarczą lub społeczną³³. Sąd Apelacyjny w Poznaniu w wyroku z dnia 2 września 2010 r.³⁴ uznał, że w pewnych okolicznościach także zwykły człowiek, jeśli będzie sprawcą określonego zdarzenia, a jego działania zostaną odpowiednio nagłośnione, może być uważany za osobę powszechnie znaną.

W orzecznictwie wskazuje się także, że przesłankę „powszechności” należy odnosić do kręgu odbiorców, do którego „adresuje się” rozpowszechniany wizerunek. Tym samym wyróżnić możemy osoby względnie (na określonym terenie, dla określonego kręgu osób, np. burmistrz Pobiedzisk, znany lokalny działacz sportowy) oraz bezwzględnie powszechnie zna-

³² Zob. M. Łoszevska-Orłowska, *Zakaz publikacji w prasie danych osobowych i wizerunków osób publicznych podejrzewanych lub oskarżonych o przestępstwo*, Warszawa 2018, s. 38.

³³ *Prawo autorskie...*, art. 81, nr 12. W kontekście małoletniego jako osoby powszechnie znanej zob. A. Sydor, *op. cit.*; A. Sydor-Zielińska, *op. cit.*

³⁴ I ACa 620/10, LEX nr 756690.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

ne (prezydent Rzeczypospolitej Polskiej)³⁵. Rozpowszechnianie wizerunku wyżej wymienionych osób musi być związane z pełnioną przez daną osobę funkcją, co eliminuje utrwalanie wizerunku w sytuacji prywatnej (np. podczas wakacji, pobytu w szpitalu, zabawy na prywatnej imprezie).

Trzeci wyjątek od zasady konieczności uzyskania zezwolenia na rozpowszechnianie dotyczy utrwalania wizerunku osoby stanowiącej jedynie fragment, szczególnie całości (np. zgromadzenia, krajobrazu, publicznej imprezy). *Ratio legis* tego przepisu leży w umożliwieniu (głównie prasie) wykonywania funkcji sprawozdawczej, informacyjnej lub dokumentacyjnej.

Dla ustalenia, czy wizerunek stanowi jedynie fragment większej całości, można się posłużyć wypracowanym przez niemiecką doktrynę testem eliminacji. Zgodnie z nim wizerunek odgrywa rolę podrzędną, gdy jego wyeliminowanie lub zamiana nie wpływa na wartość ujęcia danej całości³⁶.

Ustawodawca wskazał przykładowe okoliczności utrwalenia wizerunku (takie jak krajobraz, zgromadzenie, impreza publiczna), lecz nie zamyka to drogi do zastosowania przepisu także w stosunku do innych miejsc czy okoliczności związanych z funkcjonowaniem człowieka w społeczeństwie, o ile mają one charakter publiczny, rozumiany jako dostępny dla ogółu zainteresowanych. Kwalifikacja powinna jednak odbywać się łącznie z ustaleniem roli, jaką odgrywa wizerunek np. na utrwalonej na fotografii sytuacji.

Poza zakresem wyjątku znajduje się rozpowszechnianie zarówno wizerunków „skadrowanych”, jak i wizerunków wkomponowanych w większą całość, lecz stworzonych w warunkach naruszenia jego prawa do prywatności (np. na zamkniętej imprezie).

CHARAKTER PRAWNY ZEZWOLENIA NA ROZPOWSZECHNIANIE WIZERUNKU

W prawie cywilnym pojęcie zezwolenia budzi kontrowersje. Część przedstawicieli doktryny stoi na stanowisku, że zezwolenie jest jednostronną czynnością prawną o charakterze upoważniającym, inni zaś przyjmują, że stanowi ono czynność podobną do oświadczenia woli – zgodę³⁷.

Rozróżnienie to w przedmiotowej sprawie wydaje się pozornie nie mieć dużego znaczenia z uwagi na zapis art. 65¹ Kodeksu cywilnego, który stanowi: „Przepisy o oświadczeniach woli stosuje się odpowiednio do innych oświadczeń”. Z przepisu tego wynika, że istnieje taka grupa oświadczeń składanych na gruncie prawa prywatnego, „niebędących czynnościami prawnymi, a mającymi charakter działań lub zdań, w określonych okolicznościach będących czynami, z którymi ustawodawca wiąże określone skutki prawne”³⁸. W doktrynie podkreśla się jednocześnie:

³⁵ Zob. *Prawo autorskie...*, art. 81, nr 12; wyrok SA w Katowicach z dnia 6 września 2013 r., I ACa 519/13, LEX nr 1381379.

³⁶ *Prawo autorskie...*, art. 1, nr 12.

³⁷ Zob. przypis 5 i 6.

³⁸ A. Janas, *Art. 65¹, nr 4*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1: *Część ogólna*, red. M. Frasz, M. Habdas, Warszawa 2018.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

Odpowiednie stosowanie przepisów o oświadczeniach woli jest możliwe wtedy, gdy przepisy odnoszące się do poszczególnych oświadczeń nie regulują określonej kwestii samodzielnie i tylko w takim zakresie, na jaki pozwala podobieństwo występujące pomiędzy tymi oświadczeniami a oświadczeniami woli. [...] Każdy wypadek wymaga indywidualnej analizy zarówno samego oświadczenia, jak i przepisu, który ma być zastosowany, a z uwagi na różnorodność tej kategorii żadne wnioski natury ogólnej odnoszące się do wszystkich oświadczeń nie mogą zostać sformułowane³⁹.

Przyjęcie założenia, że zezwolenie na rozpowszechnianie wizerunku należy do kategorii „innych oświadczeń”, oznaczałoby więc konieczność każdorazowego badania w sytuacji sporu możliwości „odpowiedniego” zastosowania właściwego przepisu Kodeksu cywilnego. Sytuacja taka nie sprzyja bezpieczeństwu ani pewności podmiotów prawa cywilnego, co należy uznać za znaczny mankament prezentowanego stanowiska.

Zdaniem autorki zezwolenie na rozpowszechnianie wizerunku należy uznać raczej za jednostronną czynność prawną, dochodzącą do skutku przez złożenie oświadczenia woli jednej strony, które jednocześnie kreuje stosunek prawny. Czynność prawna powszechnie definiowana jest jako stan faktyczny, na który składa się co najmniej jedno oświadczenie woli, będące uzewnętrznioną decyzją podmiotu prawa cywilnego, skierowane na wywołanie określonych skutków prawnych. Z punktu widzenia reguł dotyczących komunikowania jednostronnych oświadczeń woli zezwolenie wymaga zakomunikowania go innej osobie. Wywołuje ono skutki prawne nim objęte, a także te wynikające z ustawy oraz zasad współżycia społecznego i ustalonych zwyczajów (zob. art. 56 i n. k.c.). Ponadto należy podkreślić, że zezwolenie jako czynność prawna zmierza do powstania, zmiany lub wygaśnięcia stosunku prawnego. Z punktu widzenia art. 81 pr. aut. udzielenie zezwolenia (w określonej formie i treści) jest równoznaczne ze stwierdzeniem, że nie naruszono dobra osobistego portretowanego w postaci jego wizerunku. Klasyfikacja zezwolenia do kategorii czynności prawnych jest istotna również z praktycznego punktu widzenia, umożliwia bowiem stosowanie przepisów Kodeksu cywilnego odnoszących się do: oświadczeń woli (art. 60–61), wad oświadczeń woli (art. 82–88), form czynności prawnych (art. 73–81), nieważności z mocy prawa (art. 58). Przyjęcie tego stanowiska łączy się też z koniecznością ustalenia zakresu zdolności do czynności prawnych.

Wizerunek jako dobro osobiste jest prawem o charakterze niezbywalnym, co wynika z niemajątkowego charakteru dóbr osobistych. Art. 57 k.c. wskazuje natomiast wprost, że rozporządzać można jedynie prawem, które według ustawy jest zbywalne. Tym samym nie można traktować zezwolenia na rozpowszechnianie wizerunku w kategoriach czynności zobowiązującej lub rozporządzającej, a jedynie upoważniającej. Charakter upoważniający zezwolenia polega na tym, że podmiot dokonujący upoważnienia wyznacza innemu podmiotowi kompetencję do dokonania jakiejś czynności konwencjonalnej ze skutkiem dla siebie. Istotą czynności upoważniających jest także to, że nie realizują one same przez się „korzystnej dla upoważnionego zmiany jego majątku”⁴⁰.

³⁹ Eadem, Art. 65^l, nr 3, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1: *Część ogólna*, red. M. Frasz, M. Habdas, Warszawa 2018.

⁴⁰ Z. Radwański, [w:] *System Prawa Cywilnego*, t. 2: *Prawo cywilne. Część ogólna*, red. Z. Radwański, Warszawa 2008, s. 209.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

Powyższe ustalenia mają duże znaczenie dla osób mających ograniczoną zdolność do czynności prawnych. Na mocy art. 17 k.c.: „Z zastrzeżeniem wyjątków w ustawie przewidzianych, do ważności czynności prawnej, przez którą osoba ograniczona w zdolności do czynności prawnych zaciąga zobowiązanie lub rozporządza swoim prawem, potrzebna jest zgoda jej przedstawiciela ustawowego”. Tym samym podmiot mający ograniczoną zdolność do czynności prawnych może samodzielnie dokonywać czynności upoważniających, gdyż zgoda jest wymagana (argument *a contrario* do tego przepisu) tylko w odniesieniu do czynności rozporządzających i zobowiązujących. Komentowany przepis dotyczy więc osób małoletnich, ale powyżej 13. roku życia, oraz osób częściowo ubezwłasnowolnionych.

Z punktu widzenia Kodeksu cywilnego osoby, które ukończyły 13. rok życia, mogą samodzielnie decydować o rozpowszechnianiu swojego wizerunku, w tym w mediach społecznościowych. Podobnie mogą bez zgody przedstawiciela ustawowego zawierać umowy należące do umów powszechnie zawieranych w drobnych, bieżących sprawach życia codziennego (art. 20 k.c.), rozporządzać samodzielnie swoim zarobkiem (art. 21 k.c.) oraz przedmiotami oddanymi do swobodnego użytku (art. 22 k.c.).

Pewnym ograniczeniem pełnej kompetencji do dokonania czynności upoważniających przez małoletniego powyżej 13. roku życia może być przepis art. 95 § 2 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego⁴¹, który odnosi się do zakresu władzy rodzicielskiej. Jest to władza, która przysługuje rodzicom w stosunku do dzieci aż do uzyskania przez nie pełnoletności, na podstawie art. 92 tejże ustawy. Art. 95 § 2 k.r.o. stanowi: „Dziecko pozostające pod władzą rodzicielską winno rodzicom posłuszeństwo, a w sprawach, w których może samodzielnie podejmować decyzje i składać oświadczenia woli, powinno wysłuchać opinii i zaleceń rodziców formułowanych dla jego dobra”. Z powyższego wynika, że udzielenie przez małoletniego zezwolenia na rozpowszechnianie wizerunku powinno zostać poprzedzone wysłuchaniem opinii i zaleceń rodziców, formułowanych dla jego dobra. Ustawodawca nie wprowadził jednak obowiązku informowania rodziców o czynnościach planowanych przez dziecko. Rodzicom nie przysługuje także prawo do sprzeciwu wobec takich czynności. Należy podzielić pogląd wyrażony w doktrynie, że naruszenie obowiązku uwzględnienia opinii rodziców nie wpływa na skuteczność czynności prawnej, której dziecko może dokonać samodzielnie zgodnie z przepisami Kodeksu cywilnego, może jednak być brane pod uwagę przez sąd opiekuńczy przy orzeczeniach dotyczących dziecka⁴².

ZEZWOLENIE NA ROZPOWSZECHNIANIE WIZERUNKU MAŁOLETNIICH, KTÓRZY NIE UKOŃCZYLI 13. ROKU ŻYCIA

Małoletni, którzy nie ukończyli 13. roku życia, nie mają zdolności do czynności prawnych, w związku z tym nie mogą składać ważnych oświadczeń woli. Czynność prawna dokonana przez dziecko samodzielnie jest więc nieważna z mocy prawa (zob. art. 14 § 1 k.c.). Bezwzględnie nieważne są wszelkie czynności prawne dokonane przez tę osobę, poza wyjąt-

⁴¹ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz.U. 2017, poz. 682 ze zm.), dalej jako: k.r.o.

⁴² G. Jędrejek, *Art. 95, nr 10*, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. G. Jędrejek, Warszawa 2014.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

kiem, o którym mówi art. 14 § 2 k.c., tj. umów należących do umów powszechnie zawieranych w drobnych bieżących sprawach życia codziennego. Umowy takie stają się ważne z chwilą ich wykonania, chyba że pociągają za sobą rażące pokrzywdzenie osoby niezdolnej do czynności prawnych. W pozostałych przypadkach czynności prawne dokonywane są przez przedstawicieli ustawowych małoletniego, którymi są albo rodzice, albo – w przypadku niepodlegania pod ich władzę rodzicielską – opiekunowie dziecka.

Zezwolenie na rozpowszechnianie wizerunku małoletniego, który nie ukończył 13. roku życia, wyrażają więc rodzice lub opiekunowie prawni. Zasadę w tej mierze formułuje art. 98 § 1 zdanie drugie k.r.o., według którego: „Jeżeli dziecko pozostaje pod władzą rodzicielską obojga rodziców, każde z nich może działać samodzielnie jako przedstawiciel ustawowy dziecka”. W kontekście rozpowszechniania wizerunku małoletniego przepis ten należy jednak interpretować w powiązaniu z art. 97 § 1 k.r.o., który stanowi: „[...] o istotnych sprawach dziecka rodzice rozstrzygają wspólnie; w braku porozumienia między nimi rozstrzyga sąd opiekuńczy”.

Wspólna reprezentacja obojga rodziców jest wypadkową istnienia tzw. istotnych spraw dziecka. W doktrynie zalicza się do tej kategorii czynności prawne i faktyczne, związane m.in. ze zmianą imienia dziecka, nazwiska, miejsca pobytu, z wyborem przedszkola, szkoły, sposobu leczenia, ze zmianą obywatelstwa, z wyjazdem za granicę, posiadaniem paszportu, dowodu osobistego⁴³. W ramach kategorii „istotnych spraw” wprowadzono także rozróżnienie na „sprawy zawsze istotne dla dziecka” oraz „inne istotne sprawy”. Do pierwszej zalicza się sprawy, które zawsze, niejako z natury, mają istotny charakter w związku z kierowaniem dzieckiem. Katalog tych spraw jest tożsamy z przytoczonym powyżej. Do „innych istotnych spraw” zalicza się natomiast sprawy „incydentalnie istotne”, związane z kierowaniem małoletnim, które tylko niekiedy mają doniosły charakter. Dotyczą one m.in. spraw związanych z zapewnieniem dziecku wypoczynku wakacyjnego, regulowaniem jego trybu życia oraz sposobami sprawowania nad nim nadzoru⁴⁴.

Zakwalifikowanie zezwolenia na rozpowszechnianie wizerunku do spraw tzw. incydentalnie doniosłych implikuje, że istnieją sytuacje rozpowszechniania wizerunku dziecka pozbawione szczególnej doniosłości, na które nie jest potrzebna zgoda obojga rodziców. Pogląd ten należy jednak odrzucić z uwagi na to, że w praktyce trudno wskazać linię rozgraniczającą wskazane kategorie rozpowszechniania. W opinii autorki zezwolenie na rozpowszechnianie wizerunku małego dziecka należy uznać za przynależne niejako z natury do kategorii „istotnych spraw dziecka”, o których powinni decydować rodzice. Przemawiają za tym argumenty wynikające z natury wizerunku, który jest dobrem osobistym chronionym prawnie. Istotna permanentna doniosłość wynika też z obecnych możliwości oraz z istoty środków służących do rozpowszechniania wizerunku (internet). Tym samym powszechna rozpoznawalność dziecka (np. w mediach społecznościowych) powinna być przedmiotem refleksji oraz decyzji obojga rodziców⁴⁵.

⁴³ E. Trybulska-Skoczelaś, *Art. 97, nr 2*, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. J. Wierciński, Warszawa 2014.

⁴⁴ T. Sokołowski, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. H. Dolecki, T. Sokołowski, Warszawa 2013, nr 7.

⁴⁵ Tak też: wyrok SA w Warszawie z dnia 4 lipca 2018 r., V ACa 484/17.

PODSUMOWANIE

W następstwie przeprowadzonej analizy należy uznać, że małoletni o ograniczonej zdolności do czynności prawnych mogą swobodnie decydować o rozpowszechnianiu swojego wizerunku, ponieważ mają kompetencję do samodzielnego dokonywania czynności jednostronnych upoważniających. Zasada ta podlega ograniczeniom z uwagi na podleganie małoletnich władzy rodzicielskiej na mocy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Udzielenie przez małoletniego zezwolenia na rozpowszechnianie wizerunku powinno bowiem zostać poprzedzone wysłuchaniem opinii i zaleceń rodziców formułowanych dla jego dobra. Opinia rodziców jest jednak niewiążąca dla dziecka. W sytuacji sporu analiza tego, co w konkretnej sytuacji można uznać za dobre dla dziecka, może stać się zadaniem dla sądu rodzinnego. W kontekście małoletnich charakteryzujących się brakiem zdolności do czynności prawnych udzielenie zezwolenia na rozpowszechnianie wizerunku można zaliczyć do tzw. istotnych spraw dziecka, o których rodzice powinni rozstrzygać wspólnie.

Na marginesie należy zauważyć, że przyjęte w polskim prawie rozwiązanie polegające na rozszerzaniu w przedmiotowym zakresie autonomii osobistej dziecka w miarę jego dojrzenia, a co za tym idzie modyfikacji władzy rodzicielskiej i konieczności uwzględniania tych okoliczności przez organy państwowe, jest zgodne z dyrektywami interpretacyjnymi zasady autonomii dziecka, o której mówi Konwencja o prawach dziecka⁴⁶. Zgodne z jej postanowieniami są też przepisy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, które odnoszą się do doniosłej roli obydwojga rodziców, normując jednakowo prawa i obowiązki względem dziecka i obciążając ich jednakową odpowiedzialnością za jego losy⁴⁷.

BIBLIOGRAFIA

- Balcarczyk J., *Prawo do głosu – zarys problematyki*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Wynalazczości i Ochrony Własności Intelektualnej” 2010, nr 2.
- Balcarczyk J., *Prawo do wizerunku i jego komercjalizacja*, Warszawa 2009.
- Banaszczyk Z., *Zgoda poszkodowanego jako okoliczność wyłączająca bezprawność (w świetle odpowiedzialności deliktowej za czyn własny na zasadzie winy)*, Warszawa 1984.
- Barta J., Markiewicz R., [w:] *Media a dobra osobiste*, red. J. Barta, R. Markiewicz, Warszawa 2009.
- Błęszyński J., *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z 27 lutego 2003 roku, IVCKN 1819/00*, „Orzecznictwo Sądów Powszechnych” 2004, nr 6, poz. 75.
- Ferenc-Szydełko E., *Wizerunek dziecka jako dobro prawnie chronione. Wybrane zagadnienia*, [w:] *Księga jubileuszowa prof. dr. hab. Tadeusza Smyczyńskiego*, red. M. Andrzejewski, Poznań–Szczecin 2008.
- Grzeszczak T., *Prawo do wizerunku i prawo adresata do korespondencji*, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 13: *Prawo autorskie*, red. J. Barta, Warszawa 2017.
- Grzybowski S., *Ochrona dóbr osobistych według przepisów ogólnych prawa cywilnego*, Warszawa 1957.
- Haberko J., *Udostępnianie i publikowanie wizerunku nasciturusa, noworodka i małego dziecka w świetle zasady dobra dziecka*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2013, nr 3.
- Janas A., *Art. 65¹, nr 3*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1: *Część ogólna*, red. M. Fras, M. Habdas, Warszawa 2018.
- Janas A., *Art. 65¹, nr 4*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1: *Część ogólna*, red. M. Fras, M. Habdas, Warszawa 2018.

⁴⁶ T. Smyczyński, *op. cit.*, s. 52, 54.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 54.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

- Jaros P., *Definicja dziecka*, [w:] *Konwencja o prawach dziecka. Wybór zagadnień (artykuły, komentarze)*, Warszawa 2015.
- Jędrek G., *Art. 95, nr 10*, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. G. Jędrek, Warszawa 2014.
- Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. 1991, nr 120, poz. 526).
- Łoszevska-Orłowska M., *Zakaz publikacji w prasie danych osobowych i wizerunków osób publicznych podejrzewanych lub oskarżonych o przestępstwo*, Warszawa 2018.
- Matlak A., *Cywilnoprawna ochrona wizerunku*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2004, nr 2.
- Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, red. D. Flisak, Warszawa 2015.
- Radwański Z., [w:] *System Prawa Cywilnego*, t. 2: *Prawo cywilne. Część ogólna*, red. Z. Radwański, Warszawa 2008.
- Radwański Z., *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 1994.
- Sieńczyło-Chlabicz J., *Przedmiot, podmiot i charakter prawa do wizerunku*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2003, nr 8.
- Sieńczyło-Chlabicz J., *Rozpowszechnianie wizerunku osób powszechnie znanych*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2003, nr 9.
- Sieńczyło-Chlabicz J., Banasiuk J., *Cywilnoprawna ochrona wizerunku osób powszechnie znanych w dobie komercjalizacji dóbr osobistych*, Warszawa 2014.
- Smyczyński T., *Pojęcie i status osobowy dziecka w świetle Konwencji o prawach dziecka i prawa polskiego*, „Państwo i Prawo” 1991, z. 4.
- Sobolewski P., *Art. 24, nr 20*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1: *Część ogólna. Przepisy wprowadzające Kodeks cywilny. Prawo o notariacie (art. 79–95 i 96–99)*, red. K. Osajda, Warszawa 2018.
- Sokołowski T., [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. H. Dolecki, T. Sokołowski, Warszawa 2013.
- Stefaniuk K., *Naruszenie prawa do wizerunku przez rozpowszechnianie podobizny*, „Państwo i Prawo” 1970, z. 1.
- Sydor A., *Dziecko w świetle fleszy – problematyka prawna ochrony dóbr osobistych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Wynałazczości i Ochrony Własności Intelektualnej” 2013, nr 121.
- Sydor-Zielińska A., *Rozpowszechnianie wizerunku małoletniego na podstawie art. 81 ust. 2 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Wynałazczości i Ochrony Własności Intelektualnej” 2017, nr 4.
- Szpunar A., *Zgoda uprawnionego w zakresie ochrony dóbr osobistych*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1990, nr 1.
- Ślęzak P., *Prawo autorskie. Wzory umów z komentarzem*, Warszawa 2015.
- Ślęzak P., *Umowy w zakresie współczesnych sztuk wizualnych*, Warszawa 2015.
- Ślęzak P., *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, Warszawa 2017.
- Trybulska-Skoczela E., *Art. 97, nr 2*, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. J. Wierciński, Warszawa 2014.
- Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, red. J. Barta, R. Markiewicz, Warszawa 2011.
- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz.U. 2017, poz. 682 ze zm.).
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. 2018, poz. 1025 ze zm.).
- Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (t.j. Dz.U. 2018, poz. 1191 ze zm.).
- Wyrok SA w Warszawie z dnia 3 września 1997 r., I ACa 148/97, LEX nr 32440.
- Wyrok SA w Warszawie z dnia 12 lutego 1998 r., I ACa 1044/97, LEX nr 81433.
- Wyrok SA w Krakowie z dnia 20 lipca 2004 r., I ACa 564/04, LEX nr 142138.
- Wyrok SA w Warszawie z dnia 17 lipca 2009 r., VI ACa 5/09, „Monitor Prawniczy” 2011, nr 5.
- Wyrok SA w Poznaniu z dnia 2 września 2010 r., I ACa 620/10, LEX nr 756690.
- Wyrok SA w Warszawie z dnia 7 lipca 2012 r., I ACa 612/12, LEX nr 1281102.
- Wyrok SA w Gdańsku z dnia 25 października 2012 r., V ACa 814/12, LEX nr 1305947.
- Wyrok SA w Katowicach z dnia 6 września 2013 r., I ACa 519/13, LEX nr 1381379.
- Wyrok SA w Warszawie z dnia 4 lipca 2018 r., V ACa 484/17.
- Wyrok SN z dnia 27 lutego 2003 r., IV CKN 1819/00, „Biuletyn Izby Cywilnej Sądu Najwyższego” 2003, nr 10.
- Wyrok SN z dnia 25 maja 2004 r., II CK 330/03, „Biuletyn Sądu Najwyższego” 2004, nr 11.
- Wyrok SN z dnia 27 września 2013 r., I CSK 739/12, LEX nr 1415494.